

Reaktif ve Proaktif Saldırganlığın İlkokul Çocuklarında Belirleyicileri

Predictors of Reactive and Proactive Aggression in a Primary School Sample

Aslı Burçak TAŞÖREN¹, Gizem AKCAN², Esra BAŞER³

Öz: Ebeveyn reddinin çocukların yaşadıkları duygusal ve davranışsal problemler üzerinde oldukça etkili bir role sahip olduğu bilinmektedir. Çocuklarda saldırganlık davranışlarına sık rastlandığı ve ebeveyn tutumlarının saldırgan davranışlar üzerinde belirleyici olduğu dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada, ebeveyn tarafından kötü muameleyle maruz kalma, akran inançları ve umut değişkenlerinin reaktif ve proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını İstanbul ilinin Beyoğlu ilçesine bağlı bir ilkokulda öğrenim görmekte olan 141 (68 kız, 73 erkek) 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin toplanma-sında Ebeveyn Kabul Red Ölçeği, Reaktif- Proaktif Saldırganlık Ölçeği, Akran İnançları Ölçeği, Çocuklar için Umut Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Çoklu Regresyon ve Hiyerarşik Regresyon Analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, ebeveyn tarafından kötü muameleyle maruz kalma, akran inançları ve umut değişkenlerinin reaktif ve proaktif saldırganlığı yordadığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Reaktif Saldırganlık, Proaktif Saldırganlık, Ebeveyn Tarafından Kötü Muameleyle Maruz Kalma, Akran İnançları, Umut

Abstract: Parental rejection is one of the major determinants of emotional and behavioral problems throughout the life-span. Relatedly aggressive behavior is affected by parenting practices. The Parental Acceptance Rejection Questionnaire, Reactive-Proactive Aggression Questionnaire, Peer Beliefs Inventory, and Children's Hope Scale were used to assess whether reactive and proactive aggression were determined by parental maltreatment, peer beliefs, and hope. The study was conducted with 141 (68 girls and 73 boys) 4th. grade students selected from a public primary school in Istanbul. Multiple regression analyses and hierarchic regression analyses were conducted to see whether reactive aggression and proactive regression were determined by parental maltreatment, peer beliefs and hope. The results showed that reactive aggression and proactive regression were predicted by parental maltreatment and hope.

Keywords: Reactive Aggression, Proactive Aggression, Parental Maltreatment, Peer Beliefs, Hope.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Children who perceive their family atmosphere as negative, may perceive their lives as less satisfying and as a result may experience negative feelings which will precipitate negative thoughts about both events and people surrounding them, which in turn will trigger hostility (Hamama & Arazi, 2011). Aggressive behavior, predicted life satisfaction, negative affect all related with the well being in children. In turn family cohesion is found to be associated with better life satisfaction and higher positive affect (Hamama & Arazi, 2011). Unprovoked form of reactive aggression towards neutral behavior of peers, resulting from misinterpreting peer's intent is more common among children with ongoing aggression problems (Kempes, Matthys, Vries, & Engeland, 2010). When children who tend to employ an angry and defensive response to stress, face frustration and provocation they are more likely to use reactive aggression.

¹ Dr. Öğr. Üys., Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, e-posta: aslit@yahoo.com

² Dr. Öğr. Üys., Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, e-posta: gizemakcan@halic.edu.tr

³ Rehber Öğr., Cezayirli Hasan Paşa İlkokulu, e-posta:

Cite this article as:

Taşören, A. B., Akcan, G., & Başer, E. (2018). Reaktif ve Proaktif Saldırganlığın İlkokul Çocuklarında Belirleyicileri. Trakya Eğitim Dergisi, 8(4), 721-734.

Childhood maltreatment is primarily associated with proactive aggression, whereas anger and internalizing problems are primarily associated with reactive aggression (Hoeve, et al., 2015). Mental health problems are found to explain the association between maltreatment and reactive aggression. It can be concluded that, childhood abuse may lead to reactive aggression and internalizing mental health problems which in turn influence each other.

Problems encountered with peers, affect childrens' beliefs about their peers (Ladd ve Troop-Gordon, 2003). Children may show school avoidance when faced with peer victimization, which can in turn be mediated by social self-perception. Hope can be a relatively stable personality disposition as well as a temporary state (Snyder, Lopez, Shorey, Rand, & Feldman, 2003). Hopeful thought can be about achieving general goals, domain specific goals, or a particular goal. High-hope individuals were found to strive for difficult to attain goals (Snyder, Lopez, Shorey, Rand, & Feldman, 2003).

In the present study it was investigated whether parental acceptance, hope and peer beliefs predicted aggression in children, and also whether parental acceptance predicted hope.

Method

The Child Parental Acceptance Rejection Questionnaire, Reactive-Proactive Aggression Questionnaire, Peer Beliefs Inventory, and Children's Hope Scale were used to assess whether reactive and proactive aggression was determined by parental maltreatment, peer beliefs, and hope. The study was conducted with 141 (68 girls, 73 boys) 4th. grade students selected from a public primary school in Istanbul.

Results, Discussion and Conclusions

Multiple regression analyses were performed to see whether mother acceptance, father acceptance and hope predicted aggression. As parental acceptance and hope increased, aggression decreased. Hierarchical regression analyses were performed to see whether parental acceptance and peer beliefs predicted reactive aggression and proactive aggression. As parental acceptance increased, both reactive aggression and proactive aggression decreased. In a hierarchical regression model, it was investigated whether parental acceptance predicted hope. As parental acceptance increased, hope also increased. It can be concluded that in children, aggressive behavior is predicted by parental rejection and decreased levels of hope, and in turn parental acceptance predicts hope.

1. GİRİŞ

Saldırgan davranışın, değişen fonksiyonları, amaçları bulunmakta, aynı zamanda bu durum reaktif ve proaktif saldırganlık olmak üzere iki farklı türde saldırganlık sorunu ortaya çıkarmaktadır. Reaktif saldırganlık, gerçek veya algılanan bir tehdide, kışkırtmaya karşı, savunmacı, karşılık vermeye yönelik, kızgınlık yüklü bir tepkidir. Buna karşılık proaktif saldırganlık ise, bir amaca, kazanca yönelik saldırganlıktır ve amaç maddi ve fiziksel bir kazanç olabileceği gibi, sosyal statü kazanma, üstünlük ihtiyacı da olabilir (Hubbard, McAu⁴liffe, Morrow, ve Romano, 2010). Kimi zaman ise özellikle süregelen saldırganlık problemleri olan çocukların, akranlarının niyetlerini yanlış anlamaları sebebiyle, aslında nötr olan davranışa karşılık reaktif saldırganlık da gösterebildikleri gözlenmektedir (Kempes, Matthys, Vries, ve Engeland, 2010). Ayrıca, dikkat sorunları olan çocukların yanı sıra, strese karşılık öfke ve savunmacı bir yaklaşımla yanıt veren çocukların, engellenmişlik hissi yaşadıkları ve kışkırtmaya maruz kaldıklarında reaktif saldırganlığa başvurdukları, dürtüsel ve aşırı hareketli çocukların ise birçok zaman proaktif saldırganlığa başvurdukları görülmektedir (Scarpa, Haden, ve Tanaka, 2010).

Hem ilköğretim hem de ortaöğretim seviyesinde, reaktif saldırganlığın proaktif saldırganlığa göre daha sık görüldüğü, proaktif saldırganlığın ise ortaöğretim seviyesinde ilköğretime göre daha sık görüldüğü, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla saldırgan davranışlarda buldukları rapor edilmiş (Baş, Öz ve Kabasakal, 2012). Kız ve erkek öğrencilerde sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfkenin, reaktif ve proaktif saldırganlığı yordadığı görülürken, kız öğrencilerde sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfkenin proaktif saldırganlığı yordadığı görülmüş (Şahin, Aydın ve Sarı, 2012).

Çocukluk döneminde ebeveynler tarafından kötü muamele görmenin, duygusal ve davranışsal problemler açısından önemli bir risk kaynağı olduğu bilinmektedir. Ebeveynlerin çocuklara zarar verici ve onları korumaktan yoksun ihmalkar ve yanlış davranışları ebeveynler tarafından kötü muameleyle maruz kalma olarak tanımlanmaktadır (Wolfe, 1999). Ebeveynleri tarafından kötü muameleyle maruz kalan çocukların kaygı, çaresizlik, stres ve tehdit altında hissetme gibi belirtiler gösterdikleri ve bu çocukların sosyal, zihinsel ve duygusal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiği dikkat çekmektedir (Howe, 2005). Ebeveynler tarafından kötü muameleyle maruz kalmanın, ihmal ve duygusal istismarı kapsadığı bilinmektedir. İhmal edilen çocukların ihtiyaçlarının karşılanmadığı ve bu durumun çocukların fiziksel iyi oluşunu ve sağlığını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Daniel ve Taylor, 2004). Duygusal istismarın da, çocukların yetkinlik hissini olumsuz etkilediği ve çocukların kendilerini değersiz ve sevilmemiş hissettikleri görülmektedir (Twaite ve Rodriguez-Srednicki, 2004). Bu çocukların, sosyal beceri gelişiminde problem yaşayabildikleri, depresyon, kaygı ve intihar düşüncesinin yanı sıra saldırganca davranış, karşı gelme ve uyum sorunları gösterebildikleri, ayrıca kendilerini sürekli olarak istismar edildikleri ilişkiler içinde bulabildikleri gözlemlenmektedir (Hoeve ve ark., 2015). Bu bağlamda, özellikle fiziksel istismarın, saldırgan davranışı güçlü bir şekilde yordadığı görülmüştür (Ellenbogen, Trocmé ve Wekerle, 2013). Aile ortamlarını olumsuz olarak değerlendiren çocukların yaşam doyumlarının daha düşük olduğu belirtilmekte ve bunun neticesinde ise düşmanca ve saldırgan davranışlarda artış, insanlara ve olaylara karşı negatif duygulanım ve düşüncelerde yoğunlaşma görülmektedir (Hamama ve Arazi, 2011).

Ebeveynleri tarafından kötü muameleyle maruz kalmanın çocukların sosyal gelişimlerini de etkilediği bilinmektedir. Ebeveynlerin çocuğa gösterdikleri sevgi ve ilginin, normal gelişimin vazgeçilmez bir parçası olduğu hatırlanacak olunursa, destekleyici olmayan bir aile ortamının çocuğun sosyal gelişimi için gerekli fırsatlardan yoksun kalmasının sebep olduğu da aşikar olacaktır (Aldgate, Jones, Rose, 2006; Wolfe, 1999). Akranlarla kurulan sağlıklı ilişkiler çocuğun sosyal gelişimine katkıda bulunacağı gibi, akranlarla yaşanan problemler, çocukların kendileri ve akranlarıyla ilgili geliştirdikleri inançları da etkileyecektir (Ladd ve Troop-Gordon, 2003). Çocukların geçmişte akranlarıyla negatif ilişkiler kurmuş olmaları, onların ileride de akranlarını dostça olmayan, prososyal özellikleri eksik olarak algılamalarına neden olabilmektedir. Örneğin, bu bireylerin arkadaşları için 'arkadaşlara güvenilmez' gibi bir algıya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Bunun aksine, akranlarıyla tatmin edici ve pozitif ilişkiler kurmuş olan çocukların genel olarak akranlarının yardımsever, arkadaş canlısı ve güvenilir olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla akran etkileşiminin yoğun olduğu ilköğretim döneminde çocukların akranlarına dair ortak tipik özellikleri fark ettikleri ve akran inançlarının geliştiği görülmektedir. Özellikle erkek çocukların sosyal ilişkilerinde problem yaşadıkça sosyal ortamı daha düşmanca olarak algıladıkları gözlemlenmektedir. Akranları negatif olarak algılamının hem içe yönelim hem de dışa yönelim problemlerine yol açtığı savunulmaktadır (Troop-Gordon ve Ladd, 2005).

Akran ilişkilerinde yaşanan uzun süreli zorluklar çocukların ikili ilişkilerin getirdiği sosyal destekten uzak kalmalarına ve yalnız kalma, dışlanma gibi olumsuz ilişki sorunlarına sebep olurken, uzun dönemde ciddi sosyal problemlere yol açabilir. Ayrıca akran ilişkilerinde problemlerin uzun vadede devamı, çocukların öz inançlarına bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte, içe yönelim problemlerine yol açabilmektedir, ayrıca sosyal dışlanma, ad takmaya maruz kalma ile çocukların akranlarına yönelik inançları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Ladd ve Troop-Gordon, 2003; Yurtal, 2004).

Akran ilişkilerinde yaşanan problemler uzun vadede devam ettiği takdirde, çocukların okula gitmekten çekinme gibi sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Bunun en temel nedeni, akranları tarafından nasıl algılandığına ait inancının, çocuğun akranları ve okula dair algısını etkilemesidir. Akranları tarafından sevilmediğine inanan veya sevilmediğini düşünen çocuklar kendilerini sosyal olarak yetersiz görebilir, arkadaş edinememe ve negatif olarak değerlendirilme ile ilgili kaygılar yaşayabilir, tüm bunlar da çocuğun okul ortamını tehdit edici olarak algılayıp, okuldan kaçınmasına neden olabilir (Jang ve Shin, 2010).

Umut, kalıcı bir kişilik özelliği olabileceği gibi, duruma ve şartlara bağlı olarak da değişkenlik gösterebilir (Snyder, Lopez, Shorey, Rand ve Feldman, 2003). Yüksek umut, genel amaca yönelik veya spesifik, durumsal amaca yönelik de olabilir ve düşük olduğu takdirde, hedefin izlenmesine devam edilme olasılığının düştüğü bilinmektedir. Bu sebeple, yüksek umut seviyesine sahip kişilerin ulaşılması zor hedefler için çabalama olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Snyder, Lopez, Shorey, Rand ve Feldman, 2003).

Olumsuz yaşam koşullarında, umut yüksek olduğu takdirde yaşam doyumunun daha az etkilendiği, bunun yanı sıra, yüksek umut seviyesinin, içe yönelim problemlerine dair riski azalttığı ve pozitif duygulanımı arttırdığı, duygusal dayanıklılık ve özsaygı ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Valle, Huebner ve Suldo, 2006; Ciarochi, Heaven ve Davies, 2007; Ayyash-Abdo, Sanchez-Ruiz, ve Barbari, 2016; McDavid, McDonough, ve Smith, 2015). Olumsuz yaşam koşullarında, umut yüksek olduğu takdirde yaşam doyumunun daha az etkilendiği, bunun yanı sıra, yüksek umut seviyesinin, içe yönelim problemlerine dair riski azalttığı ve pozitif duygulanımı arttırdığı, duygusal dayanıklılık ve özsaygı ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Valle, Huebner ve Suldo, 2006; Ciarochi, Heaven ve Davies, 2007; Ayyash-Abdo, Sanchez-Ruiz, ve Barbari, 2016; McDavid, McDonough, ve Smith, 2015). Bu süreç içerisinde umudun okula bakış açısını etkilediği düşünülmektedir.

Yürütülen çalışmalar, ebeveynlerin çocuklara yönelik kötü davranımının çocuklarda saldırganlık davranışı için bir risk kaynağı olmasına rağmen, çocukların hayata karşı umutlarının yüksek olmasının ve olumlu akran inançlarının, olası saldırgan davranışları azaltabileceği, umudun ise sosyal destek ve olumlu benlik algısıyla sayesinde yükselebileceğini göstermektedir (Crosson-Tower, 1999; Davidson-Arad, Aram-Fichman, Bashan-Paz, Gingis ve Klein-Katz, 2013).

Bu bağlamda, ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalan çocukların reaktif ve proaktif saldırganlıklarını önlemek adına düzenlenen çalışmalarda, çocuklarda akranlarına yönelik olumlu inançların geliştirilmesine ve çocukların umut düzeylerinin yükseltmesine yönelik programlara yer verilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, yürütülen çalışmada, ebeveyn tarafından kötü muameleye maruz kalma, akran inançları ve umut değişkenlerinin reaktif ve proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Araştırma Soruları

- 1- Anne red ve umut değişkenleri saldırganlığı yordamakta mıdır?
- 2- Baba red ve umut değişkenleri saldırganlığı yordamakta mıdır?
- 3- Ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançları reaktif saldırganlığı yordamakta mıdır?
- 4- Ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançları proaktif saldırganlığı yordamakta mıdır?
- 5- Ebeveyn tarafından reddedilme umudu yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, niceliksel bir çalışma olup, betimleyici desen kullanılmıştır. Betimsel modelde, bir konudaki mevcut durum araştırılır ve betimsel araştırmalar, öz aktarım araştırmaları ve gözlem araştırmaları olmak üzere iki şekilde düzenlenebilir. Öz aktarım çalışmalarının verileri anketler aracılığıyla yazılı olarak veya görüşmeler yoluyla sözlü olarak örnekleme yer alan bireylerin kendilerinden bilgi alma yoluyla toplanır (Özdamar, 1999). Bu çalışmada da katılımcılara ölçeklerin verilmesi ile bilgi toplanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Veriler, İstanbul ili Beyoğlu ilçesine bağlı Kasımpaşa'daki bir ilkokulun 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılında öğrenim görmüş olan 4. sınıf öğrencilerinden gönüllük esası temel alınarak toplanmıştır. 68 kız, 73 erkek olmak üzere toplam 141 öğrenci ile çalışılmıştır.

2.3.Kullanılan Ölçme Araçları

Ebeveyn Kabul Red Ölçeği: Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (EKRO), anne ve baba formundan oluşan, 9-17 yaş çocuk/ergenine ebeveynine dair algıladığı kabul ve reddi ölçen 4'lü likert tipi bir ölçektir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005). Uzun formu 60 sorudan oluşmaktadır, bu çalışmada 24 soruluk kısa form kullanılmıştır.

Ölçekte, Sıcaklık/Şefkat, Düşmanlık/Saldırganlık, İhmal/Kayıtsızlık ve Ayrışmamış Red olmak üzere 4 tane alt ölçek vardır. Sıcaklık/Şefkat alt ölçeği ters olarak puanlanmaktadır. Puanlar arttıkça red artmaktadır (Child PARQ; Rohner ve ark., 2005). Ölçeğin ayrıca bir yetişkin ve ebeveyn formu vardır.

Anjel ve Erkman (1993) ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmasını yürütmüşlerdir. Anne formunun dilsel eş değeri, güvenirlilik ve geçerlik çalışması Anjel (1993) tarafından yürütülmüştür. Cronbach alpha ile ölçülen iç tutarlılık 0.88 ile 0.89 arasında bulunmuştur.

Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği: Reaktif-Proaktif Saldırganlık Ölçeği 8 yaşından itibaren çocuk ve ergenlerde reaktif ve proaktif saldırganlığı ölçmek amacıyla geliştirilmiş likert tipi bir ölçektir. Ölçek 23 maddeden oluşmaktadır, 11 tanesi reaktif saldırganlığı, 12 tanesini proaktif saldırganlığı ölçmektedir. Ölçeğin içtutarlılığı 0.83 olarak bulunmuş, item toplam güvenirliliği ise 0.41-0.60 arasında değişmektedir (Raine ve ark., 2006). Türkçe standardizasyon çalışması Baş ve Yurdabakan (2012) tarafından, 9-14 yaş arası 1081 çocukla yürütülmüş, madde toplam korelasyonu 0.23 ile 0.56 arasında bulunmuştur.

Akran İnançları Ölçeği: Akran İnançları Ölçeği Rabiner, Keane ve MacKinnon-Lewis, (1993) tarafından çocukların prososyal (güvenilir olma, destek olma, arkadaşça tutum, yardımseverlik, olumlu ilgi) ve antisosyal (düşmanca davranış, tepeden bakma) boyutta akranları ile ilgili genel inançlarını ölçmek üzere geliştirilen 12 maddelik 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçek puanları 12-60 arasındadır ve yüksek puanlar akranlarla ilgili pozitif inançlara işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Yurtal (2004) tarafından yürütülmüştür. Türkçe'ye çevrilen ölçeğin, danışmanlık alanında çalışan uzmanlar tarafından orijinal ölçek ile karşılaştırılarak kontrolü yapılmıştır. Pearson product-moment korelasyon katsayısı $r = 0.70$, iç tutarlılık için cronbach alfa katsayısı ise 0.83 olarak bulunmuştur.

Çocuklarda Umut Ölçeği: Synder ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen Çocuklarda Umut Ölçeği, amaca ulaşma yolları (pathways) ve amaca güdülenme (agency) olmak üzere iki boyutta umudu ölçmektedir. Ölçek, 6'lı likert şeklindedir, 6 maddeden oluşmaktadır ve 8-16 yaş arası çocuk ve ergenlere uygulanabilmektedir. Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı 0.72 ile 0.86 arasında değişirken, test tekrar-test güvenirlilik katsayısı ise 0.71'dir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Atik ve Kemer (2009) tarafından yapılmıştır. Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı 0.74, test tekrar-test güvenirlilik katsayısı ise 0.57 olarak bulunmuştur.

2.4.Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Araştırmacılar, öğrencilerin velilerine bilgi verdikten sonra, rehberlik saatinde sınıf ortamında ölçekleri uygulamıştır. Verilerin toplanmasında rastgele örneklem yolu (random sampling) kullanılmıştır. Bu çalışmada ilk olarak, değişkenler arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra aralarında anlamlı ilişki olduğuna karar verilen değişkenler ile regresyon analizleri yapılmıştır. Anne red ve umut değişkenlerinin saldırganlığı yordayıp yordamadığını ölçmek amacıyla çoklu regresyon analizi, baba red ve umut değişkenlerinin saldırganlığı yordayıp yordamadığını ölçmek için çoklu regresyon analizi, ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançlarının reaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını ölçmek için hiyerarşik regresyon analizi, ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançlarının proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını ölçmek için hiyerarşik regresyon analizi ve ebeveyn tarafından reddedilmenin umudu yordayıp yordamadığını ölçmek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak regresyon analizi yapmadan önce değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılığını ölçmeye yönelik Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerleri

	EKRÖ Baba	Akran İnançları	EKRÖ Anne	Saldırganlık	UMUT	Reaktif	Proaktif
EKRÖ Baba	-						
Akran İnançları	0.193*	-					
EKRÖ Anne	0.808**	0.198*	-				
Saldırganlık	-0.438**	-0.202*	0.395**	-			
UMUT	0.337**	0.148	0.327**	-0.310**	-		
Reaktif	-0.323**	-0.216*	0.281**	0.926**	0.246**	-	
Proaktif	0.490**	-0.145	0.455**	0.901**	0.317**	0.672**	-

* p < 0.05

** p < 0.01

Baba red değişkeni, akran inançları, anne red, saldırganlık, umut, reaktif ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Akran inançları değişkeni, baba red, anne red, saldırganlık ve reaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Anne red değişkeni, baba red, akran inançları, saldırganlık, umut, reaktif ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Saldırganlık değişkeni, baba red, akran inançları, anne red, umut, reaktif ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Umut değişkeni, baba red, anne red, saldırganlık, reaktif ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Reaktif saldırganlık değişkeni, baba red, akran inançları, anne red, saldırganlık, umut ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir. Proaktif saldırganlık değişkeni, baba red, anne red, saldırganlık, umut ve proaktif saldırganlık değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermektedir.

Tablo 2. Saldırganlığın yordanmasına yönelik çoklu regresyon analizi

Değişkenler	B	β	t	p F
Sabit	51.86	-	12.39	0.00
EKRÖ Anne	-0.202	0.33	-4.02	0.00
Umut	-0.208	0.18	-2.18	0.03

R=0.42 $R^2=0.18$
F(2,134)=15.12

Anne red ve umudun saldırganlığı yordayıp yordamadığını belirlemek üzere çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 2’de görülebileceği gibi, anne red ve umut, saldırganlıktaki toplam varyansın %18’ini açıklamaktadır ($R^2= 0.18$, $p= 0.00$), anne tarafından kabul ve umut arttıkça, saldırganlık düşmektedir.

Tablo 3. Saldırganlığın yordanmasına yönelik çoklu regresyon analizi

Değişkenler	B	β	t	p
Sabit	53.14		12.97	0.00
EKRÖ Baba	-0.23	-0.38	-4.74	0.00
Umut	-0.16	-0.14	-1.76	0.08

R=0.45 $R^2=0.20$
F(2.134)=17.69

Baba red ve umudun saldırganlığı yordayıp yordamadığını belirlemek üzere çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 3’te görülebileceği gibi, baba red ve umut, saldırganlıktaki toplam varyansın %20’sini açıklamaktadır ($R^2= 0.20$, $p= 0.00$), baba tarafından kabul ve umut arttıkça, saldırganlık düşmektedir.

Tablo 4. Reaktif saldırganlığın hiyerarşik regresyon modellerinde yordanması

	Değişkenler	B	β	t	p
Model 1	Sabit	23.11		9.10	0.00
	EKRÖ Anne	-0.09	-0.02	-3.12	0.00
Model 2	Sabit	24.89		9.46	0.00
	EKRÖ Anne	-0.00	-0.01	-0.09	0.92
	EKRÖ Baba	-0.10	-0.03	-2.19	0.03
Model 3	Sabit	26.79		9.47	0.00
	EKRÖ Anne	0.00	0.00	0.04	0.96

EKRÖ Baba	-0.10	-0.29	-2.11	0.03
Akran İnançları	-0.07	-0.14	-1.74	0.08

R=0.91 R²=0.28
F(3.133)=6.04

Ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançlarının reaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını belirlemek üzere hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 4'te görülebileceği gibi, ilk olarak anne tarafından kabul modele katılmış ve reaktif saldırganlığı yordadığı saptanmıştır. Daha sonra baba tarafından kabul modele katılmış ve saldırganlığı yordadığı görülmüş. Son olarak modele katılan akran inançlarının ise saldırganlığı yordamadığı görülmüş (R²=0.28, p=0.00). Ebeveyn tarafından kabul artıkça saldırganlık düşmektedir.

Tablo 5. Proaktif saldırganlığın hiyerarşik regresyon modellerinde yordanması

	Değişkenler	B	β	t	p
Model 1	Sabit	17.54		12.54	0.00
	Umut	-0.13	-0.23	-2.84	0.00
Model 2	Sabit	25.20		11.80	0.00
	Umut	-0.07	-0.13	-1.61	0.10
	EKRÖ Anne	-0.11	-0.37	-4.53	0.00
Model 3	Sabit	26.70		12.44	0.00
	Umut	-0.05	-0.009	-1.18	0.23
	EKRÖ Anne	-0.02	-0.008	-0.62	0.53
	EKRÖ Baba	-0.11	-0.37	-2.83	0.00

R=1.13 R²=0.46
F(3.131)=13.15

Ebeveyn tarafından kabul edilme ve akran inançlarının proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığını belirlemek üzere hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 5'te görülebileceği gibi, ilk olarak umut modele katılmış ve proaktif saldırganlığı yordadığı saptanmıştır. Daha sonra sırasıyla anne tarafından kabul ve baba tarafından kabul modele katılmış ve saldırganlığı yordadığı görülmüş (R²=0.46, p=0.00). Umut ve ebeveyn tarafında kabul arttıkça, proaktif saldırganlık düşmektedir.

Tablo 6. Umudun hiyerarşik regresyon modellerinde yordanması

	Değişkenler	B	β	t	p
Model 1	Sabit	15.70		4.25	0.00
	EKRÖ Anne	0.14	0.28	3.39	0.00

Model 2	Sabit	13.41		3.48	0.00
	EKRÖ Anne	0.03	0.06	0.47	0.63
	EKRÖ Baba	0.14	0.26	1.92	0.05
R=0.60		R ² =0.17			
F(2.133)=7.70					

Ebeveyn tarafından reddedilmenin umudu yordayıp yordamadığını belirlemek üzere hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 6'da görülebileceği gibi, ilk olarak anne tarafından kabul daha sonra baba tarafından kabul modele katılmış ve her ikisinin de umudu yordadığı saptanmıştır ($R^2=0.17$, $p=0.00$). Ebeveyn tarafından kabul arttıkça umudun da arttığı gözlenmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yürütülen bu çalışmada, ebeveyn reddinin ve umudun birlikte saldırganlık toplam puanlarını ve reaktif ve proaktif saldırganlık alt boyutlarını yordadığı görülmüştür. Ebeveynler tarafından algılanan kabul düzeyi ve umut arttıkça, saldırgan davranışlarda azalma olduğu gözlemlenmiştir.

Algılanan ebeveyn reddi, bireylerin ebeveynlerinin birey olarak kendileri ile ilgilenmediğini düşünmesi olarak tanımlanmaktadır (Robertson ve Simons, 1989). Örneğin, ebeveynlerin gençlerden farklı biri olmalarını istemesi veya ebeveynler tarafından düşmanca eleştirilme ebeveyn reddi olarak algılanmaktadır (Muris, Schmidt, Lambrichs, Meesters, 2001). Ebeveynlerin çocuklarına karşı örseleyici, saldırganca tutumlarının çocuklarda saldırganlık eğiliminin görülmesi üzerinde önemli bir rol oynadığı bulunmuştur (Steinhausen ve Metzke, 2001; Price, Chiapa ve Walsh, 2013; Knox, Burkhart ve Khuder, 2011).

Bunların yanı sıra, ebeveyn çocuk ilişkisi çok boyutlu bir yapıdır ve çocukların tüm gelişimsel süreçlerini etkilemektedir. Ebeveyn reddinin de çocukların duygusal gelişimi ve adaptasyonu üzerinde olumsuz etkisinin olduğu bilinmektedir. Ebeveyn tarafından reddedilmenin benlik saygısı, öz yeterlilik gibi özelliklerle ilişkili olduğu bilinmektedir ve ebeveynleri tarafından ihmal edilen çocukların kendine güvenlerinin ve benlik saygılarının düşük olduğu görülmektedir (Ansari & Qureshi, 2013; Rohner, 1975; Taşören, 2016). Yürütülen çalışmalarda, ebeveynler tarafından kötü muameleye maruz kalmak ile çocukların psikolojik iyi oluşları arasında yüksek bir ilişki olduğu, ebeveyn reddinin ise çocukların yetişkinliğe psikolojik adaptasyonlarını negatif yönde yordadığı görülmüştür (Khaleque, Shirin, ve Uddin, 2011). Çocukların duygusal veya psikolojik olarak ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalmalarının sık görülen bir durum olduğu ve bu durumun, yürütülen bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer şekilde, saldırganlık, davranış problemleri ve düşmanca davranışlara yol açtığı dikkat çekmektedir (Cullerton-Sen, Cassidy, Murray-Close, Cicchetti, Crick, ve Rogosch, 2008).

Rideout ve Montemuro (1986) umudu, gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklenti olarak tanımlamaktadır. Umudun en önemli özelliği, bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile bireyin varlığında değişiklikler oluşabileceği inancıdır. Umutsuzluğun ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentileri tanımladığı görülmektedir (Dilbaz ve Seber, 1993). Hem umudun hem de umutsuzluğun kişinin gelecekteki gerçek hedeflerine ulaşma olanaklarının olası yansıması olduğu savunulmaktadır (Melges, 1969). Bunlara ek olarak umudun, olumsuz yaşam koşullarından etkilenmede oldukça önemli bir rolünün olduğu, umut seviyesinin yüksek olmasının davranış problemlerini azalttığı görülmektedir (Ciarochi, Heaven, ve Davies, 2007). Bu bağlamda, yürütülen çalışmadan elde edilen bulgular, umut arttıkça hem reaktif hem proaktif saldırganlığın azaldığını ortaya koyarak, bir davranış problemi olan saldırganlık üzerinde, umudun etkili rolünün olduğunu desteklemektedir.

Çocuklar akranlarıyla olumlu ilişkiler kurup, arkadaşlık ilişkileri içinde desteklendikleri takdirde, benlik algıları daha olumlu olurken, bunun tersine olumlu ilişkiler kuramayan, dışlanan veya zorbalığa maruz kalan çocukların ise kendilerini daha değersiz gördükleri, kendilerini daha olumsuz değerlendirdikleri bilinmektedir (Ladd, 2007). Hali hazırdaki çalışmada incelenen saldırganlık da olumsuz akran deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkabilecek problemlerdendir. Ergenlik öncesi dönemde akran algısı daha negatif ve dolayısıyla daha az prososyal olarak

algılanabilmektedir. Akranlar ve akranların davranışları olumsuz ve düşmanca algılandıkça, hem içe yönelim hem de, saldırganlığı da kapsayan dışa yönelim problemleri ortaya çıkabilmekte, özellikle erkek çocuklar sosyal ilişkilerinde problem yaşadıkça sosyal ortamı daha düşmanca olarak algılayabilmektedirler (Troop-Gordon ve Ladd, 2005). Ancak bu çalışmada, akran inançları ile saldırganlık arasında bir ilişki bulunmamıştır. Okul, oyun gibi ortamlarda, akranlarla yaşanan deneyimlerin, çocukların akranlarıyla ilgili oluşturdukları fikirleri ve inançları şekillendirdiği düşünülürse, pozitif akran ilişkileri yaşayan çocuklar, arkadaşlarını daha güvenilir, destekleyici ve eğlenceli görecektir. Bunun tersi bir durumda ise akranları tarafından sevilmeyen, dışlanan veya saldırganlığa maruz kalan çocuklar ise akranlarını güvenilmez ve saldırgan olarak görecektir. Bu durumun saldırganca davranışı tetikleyeceği düşünülürse, bu yönde bir ilişkinin çıkmaması, benlik algısı, psikolojik direnç ve aile ortamı gibi başka değişkenlerin de tabloya katılarak değerlendirildiği takdirde, daha aydınlatıcı sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca olumsuz akran inançlarına sahip çocukların saldırganlık dışında başka yollarla kendilerini ifade edebilecekleri veya öfkelerini içe yansıtabilecekleri de göz önüne alınmalıdır.

Baba tarafından kabulün çocukların davranışları üzerinde anne kabulüne kıyasla daha özel ve önemli bir etkisinin olabileceği görülmüştür (Ahmed, Rohner ve Carrasco, 2011). Babuşçu (2014) tarafından düzenlenen çalışmada, Türkiye’de erkeklerin kadınlara oranla kendilerini babaları tarafından daha fazla reddedilmiş olarak algıladıkları bulunmuştur. Bunun nedeninin, cinsiyete ilişkin ilişkilerde farklılıklar olması olduğu düşünülmektedir. Türk annelerin hem kızlarına hem de oğullarına karşı daha fazla duygusal yakınlık gösterdikleri bilinmektedir (Kiray, 1976). Türkiye’de kız çocukları erkeklere oranla daha fazla kontrol edilmekte ve davranışları kısıtlanmaktadır (Ataca, 1992). Ancak, Türk ailelerin çocuklarını kontrol etmeleri Batı toplumlarında olduğu gibi ebeveyn ilişkilerinde sıcaklık eksikliği olduğu anlamına gelmemektedir (Kağıtçıbaşı ve Sunar, 1992). Erkek çocuklara kızlardan daha fazla özgürlük ve bağımsızlık verilmesine rağmen, Türk erkeklerinin kızlara oranla babaları tarafından daha az kabul edildiklerini düşündükleri görülmektedir. Benzer şekilde Arzeen, Hassan ve Riaz (2012) tarafından düzenlenen çalışmada da, çocukların anneleri ile daha fazla vakit geçirmeleri nedeniyle babalarını daha az kabul edici olarak algıladıkları görülmüştür. Bu bağlamda, çocuklar üzerinde baba kabulünün anne kabulünden daha fazla etkisinin olduğu söylenebilir. Anne tarafından kabul ve umudun birlikte saldırgan davranışların % 18’ini yordadığı dikkat çekmektedir. Baba tarafından kabul edilme ile umudun ise saldırgan davranışların % 20’sini açıkladığı görülmektedir. Bu bağlamda, baba tarafından kabul edilmenin anne tarafından kabul edilmeye kıyasla saldırgan davranışları daha fazla açıkladığı dikkat çekmektedir. Proaktif saldırganlığa bakıldığında ise, şimdiye kadar düzenlenen araştırmaların bulgularını destekler şekilde bu çalışmada da, proaktif saldırganlığı baba tarafından kabul edilmenin anne tarafından kabul edilmekten daha fazla yordadığı dikkat çekmektedir.

Düzenlenen çalışmada hem anne hem de baba tarafından kabul edilmenin umudu yordadığı görülmüştür. Bu bağlamda, ebeveyn kabulü arttıkça umudun da arttığı söylenebilir. Düşük seviyede olumsuz duygu durumu ve yüksek yaşam doyumunu içeren iyi oluşun, çocukların karşılaşılan problemlerle baş etme becerilerini arttırdığı ve düşmanca davranışları azalttığı görülmektedir (Hamama ve Arazi, 2012). Umudun, olumsuz yaşam olayları ile ruh sağlığı arasındaki ilişkide aracı değişken rolünün olduğu görülmektedir (Valle, Huebner, ve Suldo, 2006). Ayrıca yürütülen çalışmayla paralel olarak, ebeveyn reddi arttıkça umudun azaldığı dikkat çekmektedir (Sulimani-Aidan, Sivan, ve Davidson-Arad, 2017).

Bu çalışmanın amacı, ebeveyn tarafından kötü muameleye maruz kalma, akran inançları ve umut değişkenlerinin reaktif ve proaktif saldırganlığı yordayıp yordamadığının incelenmesidir. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, ebeveyn reddinin ve umudun birlikte saldırganlık toplam puanlarını ve reaktif ve proaktif saldırganlık alt boyutlarını yordadığı görülmüştür. Ebeveynler tarafından algılanan kabul düzeyi ve umut arttıkça, saldırgan davranışlarda azalma olduğu görülmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusu, hem anne hem de baba tarafından kabul edilmenin umudu yordadığını göstermektedir. Bunlara ek olarak, bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda, baba tarafından kabul edilmenin anne tarafından kabul edilmekten daha fazla saldırgan davranışları yordadığı dikkat çekmektedir. Proaktif saldırganlığa bakıldığında ise, şimdiye kadar düzenlenen araştırmaların bulgularını destekler şekilde bu çalışmada da, baba tarafından kabul edilmenin anne tarafından kabul edilmeye kıyasla saldırganlığı daha fazla açıkladığı dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda, çocukluk çağındaki bireyler ile ebeveynleri, özellikle de babaları arasındaki ilişkinin çocukların yaşam kalitesini etkilediği söylenebilir. Bu nedenle, çocukların yaşadıkları

sorunları önlemek adına ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik ebeveynlere çeşitli eğitimler verilmesinin etkili olacağı düşünülebilir. Böylelikle, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olmaları, çocukları ile daha sağlıklı ilişkiler kurmaları ve ergenlik çağındaki bireylerin hem kişisel hem de kişiler arası ilişkilerde problem yaşamaları önlenebilir. Ebeveynlere yönelik düzenlenen eğitimlerde ailelere, ergenlik dönemi özellikleri ve ergenle iletişimde hatalar, ebeveyn izleminin önemi, zorbalık ve şiddetle ebeveyn izlemi arasındaki ilişki, olumlu rol modeli olma Zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma durumunda ebeveynlerin yapması gerekenler aktarılabilir.

Ayrıca, saldırganlığı önlemeye yönelik çocuklara verilecek eğitimlerin de etkili olabileceği düşünülmektedir. Düzenlenecek eğitimlerde, yetişmekte olan çocukların ve gençlerin topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarına, saldırgan davranışlar yerine olumlu sosyal davranışlar oluşturmalarına yardım etmek ve etkili vatandaş olarak yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu eğitimler ile kazanılan bilgi, beceri, alışkanlık, tutum ve değerler çocuğun sadece öğretim yaşantılarını değil kendine, topluma, kendi dışındaki dünyaya karşı iletişim becerilerini ve yaşam biçimini de büyük ölçüde etkilemektedir

Bu araştırmanın temel kısıtlılığı, çalışmanın ilkökul 4. sınıfta öğrenim görmekte olan kısıtlı sayıda katılımcı ile yürütülmüş olmasıdır. Çalışmanın genellebilirliğini arttırmak için daha fazla katılımcı ile ve farklı yaş gruplarındaki bireylerle çalışmanın tekrarlanması faydalı olabilir. Araştırma bulguları incelendiğinde, baba tarafından reddedilmenin ergenlik çağındaki bireyler için oldukça önemli olduğu görülmüştür. Algılanan sosyal destek, benlik saygısı, kendini düzenleme gibi değişkenlerin eklenmesi ile çalışmanın tekrarlanması daha kapsamlı bilgiler sunabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, R. A., Rohner, R. P., Khaleque, A., Gielen, U. P. (2011). Parental Acceptance and Rejection: Theory, Measures, and Research in the Arab World. *Published Online:* <http://Fles.Eric.Ed.Gov/Fulltext/ED514028.Pdf> Ahmed
- Aldgate, J., Jones, D., Rose, (2006). Developmental progression. In J. Aldgate, D. Jones, W. Rose, C. Jeffery (Eds), *The Developing World of the Child* (pp 163-185). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Anjel, M. (1993). The Transliteration Equivalence, Reliability and Validity Studies of the Parental Acceptance Rejection Questionnaire (PARQ) Mother-Form: Atool for Assessing Child Abuse. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Ansari, B., & Qureshi, S. S. (2013). Parental acceptance and rejection in relation with self-esteem in adolescents. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(11), 552-557.
- Arzeen, S, Hassan, B., & Riaz, M. N. (2012) . Perception of Parental Acceptance and Rejection in Emotionall Empathic and Non-Empathic Adolescents. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*. 9(3) 60-69.
- Atik, G. & Kemer, G. (2009). Psychometric Properties of Children's Hope Scale: Validity and Reliability Study. *Elementary Education Online*. 8(2), 379-390.
- Babuşcu, B. (2014). The Relationship Between Parental Acceptance-Rejection and Intimate Partner Acceptancerejection Among Married Individuals: Mediating Role of Early Maladaptive Schemas. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baş, A. U., Öz, F. S. ve Kabasakal, Z. T. (2012). İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarında Reaktif ve Proaktif Saldırganlık: Okul Psikolojik Danışmanlarının Görüş ve Yaklaşımları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12 (23), 354-370.
- Bas, A. U., & Yurdabakan, I. (2012). Factor Structure of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire I Turkish Children and Gender, Grade-Level, and Socioeconomic Status Differences In Reactive and Proactive Aggression. *Journal of Psychoeducational Assessment*. 30(3), 284-297.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ciarochi, J., Heaven, P. C. L, & Davies, F. (2007). The Impact of Hope, Self-Esteem, and Attributional Style on Adolescents' School Grades and Emotional Well-Being: A Longitudinal Study. *Journal of Research in Personality*. 41, 1161-1178.
- Cullerton-Sen C, Cassidy AR, Murray-Close D, Cicchetti D, Crick NR, Rogosch FA. (2008). Childhood Maltreatment and the Development of Relational and Physical Aggression: The Importance of a Gender - informed Approach. *Child Development*. 79(6):1736-1751.
- Daniel, B. & Taylor, J. (2004). Gender and Child Neglect: Theory, Research and Policy. *Critical Social Policy*. 26(2): 426-439.
- Davidson-Arad, B., Aram-Fichman, R., Bashan-Paz, M., Gingis, R., & Klein-Katz, T. (2013). Comparison of Hope of Maltreating Parents Whose Children Were Removed From Home with Those Whose Children Were Kept At Home. *Children And Youth Services Review*, 35, 2040-2048.
- Dilbaz N, Seber G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi. *Kriz Dergisi*. 1:13.
- Ellenbogen, S., Trocmé, N., Wekerle, C., Mcleod, K. (2015) An Exploratory Study of Physical Abuse-Related Shame, Guilt, and Blame In A Sample of Youth Receiving Child Protective Services: Links to Malt ment, Anger, and Aggression. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 24:5, 532-551.
- Hamama, L., & Arazi, Y. 2012. Aggressive Behaviour in tt-Risk Children: Contribution of Subjective Well-Being and Family Cohesion. *Child & Family Social Work*. 17(3): 284295.
- Hoeve M, Dubas J, Eichelsheim V, Van Der Laan P, Smeenk W, Gerris J. (2009). The Relationship Between Parenting and Delinquency: A Meta-Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 37(6):749-775.
- Howe, D. (2005). Developmental Attachment Psychotherapy with Fostered and Adopted Children. *Child and Adolescent Mental Health*. 11.
- Hubbard, J. A., Mcauliffe, M. D., Morrow, M. T., & Romano, L. J. (2010). Reactive and Proactive Aggression Childhood and Adolescence: Precursors, Outcomes, Processes, Experiences, and Measurement. *Journal of Personality*. 78, 95-118. Doi: 10.1111/J.1467- 6494.2009.00610.X
- Jang, Y. J. & Shin, Y. L. (2010). Mediating Effects of Social Self-Perceptions And Peer-Beliefs on the Relations Between Peer Victimization and School Adjustment. *Journal of Korean Home Economics Association*, 48(10), 25-35.
- Kempes, M., Matthys, W., Vries, H., & Engeland, H. (2010). Children's Aggressive Responses to Neutral Peer Behavior: A Form of Unprovoked Reactive Aggression. *Psychiatry Research*, 176, 219-223.

- Khaleque, A., Shirin, A., & Uddin, M. K. (2011). Attachment Relationships and Psychological Adjustment of Married Adults. *Social Indicators Research*.
- Kiray, M. (1976). Changing Roles of Mothers: Changing Intra-Family Relations in a Turkish Town. In J. G. Peristiany (Ed.), *Mediterranean Family Structures* (Pp. 261-271). London: Cambridge University Press.
- Knox, M, Burkhart, K., ve Khuder, S. A. (2011). Parental hostility and depression as predictors of young children's aggression and conduct problems. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 20, 800-811.
- Ladd, G. W. (2007). Social learning in the peer context. O. N. Saracho ve B. Spodek (Ed.), *Contemporary perspectives on socialization and social development in early childhood education* (s. 133-164). NC: Information Age Publishing Inc.
- Ladd, G. W. Ve Troop-Gordon, W. (2003). The Role of Chronic Peer Difficulties in the Development of Children's Psychological Adjustment Problems. *Child Development*, 74(5), 1344-1367.
- Mathew, J., Dunning, Coats, C., & Whelan, T. (2014). The Mediating Influence of Hope on Multidimensional Perfectionism and Depression. *Personality and Individual Differences*. 70, 66-71.
- Mcdavid, L., Mcdonough, M. H., & Smith, A. L. (2015). An Empirical Evaluation of Two Theoretically-Based Hypotheses on the Directional Association Between Self-Worth and Hope. *Journal of Adolescence*, 41, 25-30.
- Melges FT (1969) Types of Hopelessness in Psychological Process. *Arch Gen Psychiatry*, 20: 690-699 4138.
- Muris P, Schmidt H, Lambrichs R, et al. (2001). Protective and Vulnerability Factors of Depression in Normal Adolescents. *Behavres Ther.* 39 (5): 555-6.
- Price, J. M., Chiapa, A. ve Walsh, N. E. (2013). Predictors of externalizing behavior problems in early elementary-aged children: The role of family and home environments. *The Journal of Genetic Psychology*, 174(4), 464-471.
- Rabiner, D., Keane, S. P., Ve Mackinnon-Lewis, C. (1993). Children's Beliefs About Familiar and Unfamiliar Peers in Relation to Their Sosityometric Status. *Developmental Psycholo.*, 29, 236-243.
- Raine,A., Et Al. (2006). The Reactive-Proactive Aggression Questionnaire: Differential Correlates of Reactiveand Proactive Aggression in Adolescent Boys. *Aggressive Behavior*, 32(2), 159-171.
- Rideout E, Montemuro M (1986) Hope, Morale and Adaptation in Patient With Chronic Heart Failure. *J Adv Nursing*. 11:429-438
- Robertson, J. F., & Simons, R. L. (1989). Family Factors, Self-Esteem, and Adolescent Depression. *Journal of Marriage and the Family*. 51, 125– 138.
- Rohner, R. P. (1975). *They love me, they love me not*. USA: Hraf Press.
- Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE (2005). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross Cultural Evidence, and Implications. *Ethos*. 33:299–334.
- Scarpa, A., Haden, S. C., & Tanaka, A. (2010). Being Hot-Tempered: Autonomic, Emotional, and Behavioral Distinctions Between Childhood Reactive and Proactive Aggression. *Biological Psychology*. 84, 488–496.
- Snyder, C. R. Et Al. (1997). The Development and Validation of the Children's Hope Scale. *Journal of Pediatric Psychology*. 22(3), 399-421.
- Snyder, C. R., Lopez, S. J., Shorey, H. S., Rand, K. L., & Feldman, D. B. (2003). Hope Theory, Measurements, and Applications to School Psychology. *School Psychology Quarterly*. 18(2), 122-139.
- Steinhausen,H.-C.,Andwinklermetzke,C.(2001).Risk, Compensatory, Vulnerability, and Protective Factors Influencing Mental Health in Adolescence. *J. Youth Adolesc.* 30: 259–280.
- Sulimani-Aidan, Y., Sivan, Y., & Davidson-Arad, B. (2017). Comparison of Hope and the Child-Parent Relationship of at Risk Adolescents at Home and in Residential Care. *Children and Youth Services Review*. 76, 125-132.
- Şahin, M., Aydın, B., & Sarı, S. V. (2012). Cyber Bullying , Cyber Victimization and Psychological Symptoms : A Study in Adolescents. *Çukurova University Faculty of Eduction Journal*. 41(1), 53–59.
- Taşören, A. (2016). The Relationship Between Perceived Parental Acceptance-Rejection, Personality and Behavioral Dispositions, and Executive Function in a Turkish Primary School Sample. *Journal of Psychological and Educational Research*. 24 (1), 61-83.
- Troop-Gordon, W. Ve Ladd, G. W. (2005). Trajectories of Peer Victimization And Perceptions of The Self and Schoolmates: Precursors to Internalizing and Externalizing Problems. *Child Development*. 76(5), 1072-1091.

- Twaite, J. A. & Srednicki, O.R. (2004). Childhood Sexual and Physical Abuse And Adult Vulnerability to PTSD: the Mediating Effects of Attachment and Dissociation, *Journal of Child Sexual Abuse*, 13:1.
- Valle, M. F., Huebner, E. S., & Suldo, S. M. (2006). An Analysis of Hope as a Psychological Strength. *Journal of School Psychology*. 44, 393-406.
- Wolfe, D.A. (1999). Child Abuse: Implications for Child Development and Psychopathology. *Newbury Park, CA: Sage*.
- Yurtal, F. (2004). Name-Calling and Peer Beliefs Among Primary School Children in Turkey. *Pastoral Care in Education*. 22(2), 39-41.